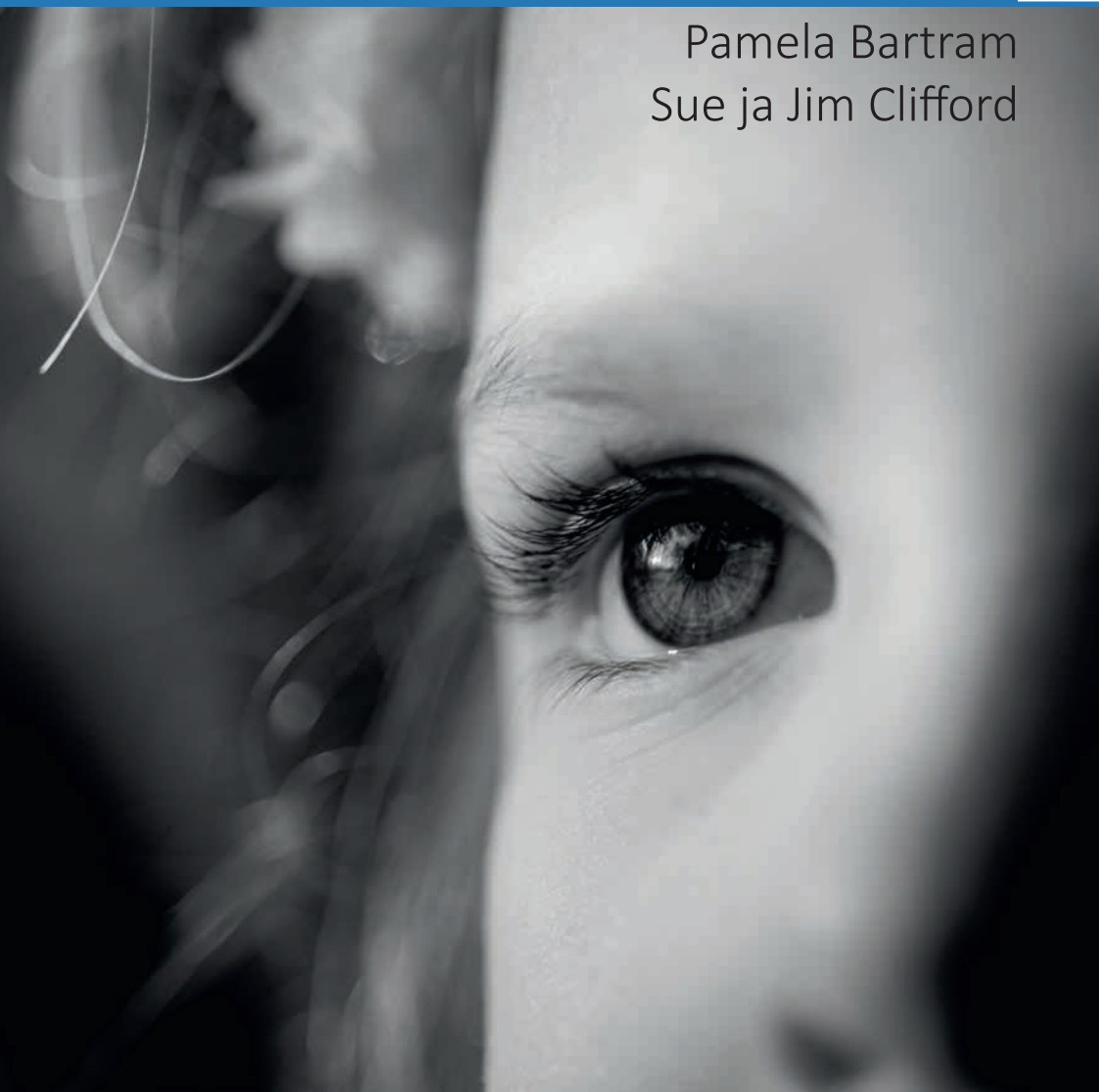

PSÜHHOLOOGILISE ARENGU HÄIRED

lastel, keda on väärkoheldud
või hooletusse jäetud

Pamela Bartram
Sue ja Jim Clifford

LAPSEVANEM LOEB

PSÜHHOLOOGILISE ARENGU HÄIRED

Pamela Bartram
Sue ja Jim Clifford

Developmental Delay
Pamela Bartram
and Sue and Jim Clifford
copyright@Coram BAAF, 2012

Raamatu eesti keelde tõlkimist ja ilmumist toetasid Maris ja Tiit Pruuli

©Tõlge eesti keelde. MTÜ Oma Pere, 2019
Inglise keelest tõlkinud Aet Karolin
Konsultant Piret Visnapuu-Bernadt
Keeletoimetus: Kristi Kallaste
Kujundus: Maite Kotta

ISBN 978-9949-7311-3-8
ISBN ISBN 978-9949-7311-4-5 (e-raamat)

www.omapere.ee

Sisukord

Sissejuhatus	8
--------------------	---

1. osa

MIDA TÄHENDAB PSÜHHOOLIGILISE ARENGU HÄIRE?	9
--	---

1. Psühholoogilise arengu häired	10
--	----

2. Häire kindlakstegemine, diagnoos ja trauma	16
---	----

3. Laps kui tervik	21
--------------------------	----

4. Stress ja kaitsvad faktorid perekonnas	28
---	----

5. Mida lapsed psühhoteraapias räägivad.....	35
--	----

6. Elu täna, elu homme.....	41
-----------------------------	----

2.osa

PSÜHHOOLIGILISE ARENGU PROBLEEMIDEGA LASTE KASVATAMINE	47
---	----

Kuidas meie pere järjest kasvas	48
---------------------------------------	----

Tänuõnad

Siiras tänu Ritale ja Cherylile, kes pühendasid meile aega, jagades meiega oma tarkuseteri. Definitsioonide eest oleme väga tänulikud lastearst Deborah Hodesele.

Autoritest

Pamela Bartram kasvas üles Glasgow`s. Ta õppis ülikoolis India filosoofiat ja jätkas õpinguid muusikateraapia alal. Muusikaterapeudi ametis olles töötas ta lastega, kellel oli sügav puue. Järgnevalt tegi Pamela läbi psühhoterapeudi koolituse: viimane võimaldab tal rakendada lastega töötades erinevaid lähenemisviise ja võtta arvesse perekonda kui tervikut. Nüüdseks on Pamelast saanud lisaks täiskasvanute terapeut – ta koordineerib ja arendab Suurbritannia riiklikus tervishoiusüsteemis puuetega laste ja noorukite vaimse tervise keskuste tegevust ning tegeleb erapraksise raames laste, noorukite ja täiskasvanutega. Pamela on eriti huvitatud tööst lastevanematega, toetamaks neid psühholoogiliste muutuste protsessides nii mõneski keerulises, vahel esmapilgul isegi lahendamatuna näivas olukorras.

Jimi enda edukast lapsendamiskogemusest innustatuna on **Sue ja Jim Clifford** alates 1990. aastast lapsendanud üheksa nelja- kuni kümneaastast last. Loo abielupaari noorimast lapsest ja koos sellega ühtlasi oma teraapilisest kasvatamudelist, mida nad kasutasid lähedaste elu parandamiseks, jutustab 2011. aastal eetrisse läinud BBC dokumentaalfilm *A Home for Maisie*. Nii Sue kui ka Jim on saanud tuntuks lapsendamise ja n-ö keeruliste laste kasvatamise teemadel kõnelejatena. Logopeedina on Sue spetsialiseerunud düsleksiale, ta on lapsevanemate tugiisik Suurbritannia lapsendajate ühingus ning lisaks korraldab ta lastekasvatusalaseid kursuseid. Jim on investeerimispankur ja Londoni ülikooli Cassi majanduskooli teadlane. Ta on uurinud järjepidevuse mõjusid lapsendatud ja perekonnas hooldusele paigutatud lastele. Koostöös vabatahtlike lapsendamisagentuuride ühinguga on ta andnud välja esimesed ühiskondliku mõju võlakirjad sekkumiste arendamiseks lastele, kellele on keerule kodu leida.¹

¹ Ühiskondliku mõju võlakirjad (*Social Impact Bond*) on investeerimismudel, mille eesmärgiks on tõsta erinevate avaliku sektori poolt pakutavate ennetus- ja teenustegevuste tulemuslikkust peamiselt sotsiaalvaldkonnas.

Raamatusarja toimetaja

Käesoleva raamatusarja toimetaja **Hedi Argent** on BAAFi poolt tunnustatud autor ja toimetaja. Tema raamatud keskenduvad paljudele erinevatele pereelu tahkudele; samuti on Hedi kirjutanud mitmeid teejuhte ja ka juturaamatuid väikestele lastele.

Mis peitub sildi taga...

Jackil on õpivilumuse häired ja tal esineb ka keskendumishäire ja hüperaktiivsuse (levinum nimetus ATH ehk aktiivsus- ja tähelepanuhäire) jooni ning pole teada, milliseks olukord edaspidi kujuneb ...

Bethil ja Maryl on mõlemal diagnoositud üldine arengupeatetus ...

Abigaili bioloogiline ema on olnud narkomaan. Pole küll kindlaid tõendeid selle kohta, et Abigail oleks juba emaülas narkootikumidest kahjustada saanud, aga tüdruku uus pere peab leppima teadmiselega, et tal võib esineda teatud määral psühholoogilise arengu häireid ...

Jade'il on raskusi kirjutamise ja arvutamiselega, aga tänu eripedagoogile on ta selles vallas edusamme teinud ...

Tulevased lapsendajad ja hooldusvanemad on sageli silmitsi vajadusega otsustada, kas nad suudavad hoolitseda lapse eest, kelle seisundi kohta pole neil eriti teavet või millega neil pole otsest kogemust olnud. Kerge see pole.

Kas Jacki õpivilumuse häired süvenevad veelgi?

Kas Beth ja Mary suudavad eakaaslastele arengus järele jõuda?

Millal on selge, kas sünnijärgse ema narkomaania on Abigailile mõju avaldanud?

Ja kas Jade'il on vaja eripedagoogi abi kuni kooli lõpuni?

Pole sugugi kerge otsustada, kelle poole usaldusväärse teabe saamiseks pöörduda. Mis on õieti nende diagnooside ja „siltide“ taga, mis riiklikule hoolekandele paigutatud lastega kaasas käivad? Ja milliseks kujuneb elu nende lastega koos? Kuidas neid lapsi pereelu abil toetada saaks?

„Lapsevanem loeb“ (Parenting Matters) on ainulaadne raamatusari, mille ajendiks olid terminid ning vajadus neid lahti mõtestada uut perekonda vajavate laste profiilides. Iga raamat sisaldab oma ala asjatundjate teadmisi teatud seisundite kohta; lisaks on ära toodud fakte, tabeleid ja juhiseid. Materjal on esitatud keerutamata ja kergesti mõistetavas vormis. Igas raamatus on lapsendajate ja hooldusperede lood, milles kirjeldatakse, mida tähendab ühe või teise häirega lapse kasvatamine. Hooldajad räägivad oma lugusid ausalt ja otse,

jagavad kasvatuskogemusi ning sekka pakuvad kasulikke soovitusi. Mõnest juhtumist on möödas rohkem, teisest vähem aega. Oluline on meeles pidada, et tänapäevane professionaalne praktika on hoopis midagi muud kui see oli aastate eest. Ekspertteabe ja vahetute kogemuste kombinatsioon aitab lugejatel sellest valdkonnast paremini aru saada ja langetada teadmisel põhinevaid otsuseid.

See raamatusari käsitleb mitmeid terviseseseisundeid ja annab lugejale vihjeid, kust lisainfot hankida. Lugeja leiab iga teema kohta küllaltki põhjaliku tutvustuse ja saab aimu, mida tähendab elu koos mõnevõrra erilise („sildistatud“) lapsega. Ja mis veelgi tähtsam – käesolev raamatuseeria vaatab sildi taha ja annab peredele kindlustunnet tutvuda põhjalikumalt ka sellise lapsega, kellest nad muidu oleksid, piltlikult öeldes, võinud mööda vaadata.

Shaila Shah

Käesolevas sarjas on eesti keeles lisaks ilmunud:

- „**Tundeelu- ja käitumishäired**“
- „**Vaimse tervise häired**“

Sissejuhatus

Käesoleva raamatu fookus on pööratud lapsendatud ja perekonnas hooldamisele paigutatud lastele, kellel esineb psühholoogilise arengu häireid ja erivajadusi.

Raamatu esimese osa algupooles selgitatakse lühidalt hilistunud arengu olemust ja seda, mida too diagnoos lapsel tähendab. Sümptomid ja prognoosid tuuakse lugejani lihtsalt ja selgelt. Lugeja saab teada, kui suurt mõju arengu hilistumine lapsele avaldab, millist stressi võib see tekitada ülejäänud perekonnale ning millised on psühholoogilise arengu häiretega laste kõige tõenäolisemad tulevikuväljavaated.

Raamatu teises osas jutustavad oma loo Sue ja Jim Clifford. Nad jagavad kogemusi hilistunud arenguga laste kasvatamisest ja sellest, kuidas see mõjutab ülejäänud pereliikmete elu.

1.

MIDA

TÄHENDAB

PSÜHHOOLIGILISE

ARENGU HÄIRE?

PAMELA BARTRAM

1. Psühholoogilise arengu häired

Francis on 14aastane. Ta kõnnib ebakindlalt ja kannab peas kiivrit. Kiiver kaitseb teda siis, kui ta ataki tagajärjel pikali kukub. Francise kõne on ehholaalne ehk lalisev; istudes kõigutab ta end ette-taha ja laseb kuuldavale kiledaid hääliitsusi. Poisile meeldib mängida pikalt leludega, kus kujundid välja hüppavad. Ta lehitseb küll raamatuid, kuid ei vaata pilte, ja tema huvi televiisoriekraanil toimuva vastu püsib paar minutit. Aga Francisele meeldib väga autosõit. Poisi uni on sügav, talle meeldivad paljud toidud ja ta sööb isukalt.

Joanna on 15kuune tüdruk, kes on paigutatud hooldusele, kuna tema lihased vanemad ei suutnud tema eest hoolitseda. Ta on suhtlemisaldis tüdrukuke, kes januneb täiskasvanute tähelepanu järele. Joanna on võimeline ilma toeta istuma ja veidi aja eest hakkas ta end ka jalgadele upitama, kuid sõnu pole veel tulnud. Tüdruk sööb hästi, aga magab halvasti, ärgates öö jooksul mitu korda nutuga üles. Kui talle ulatada mänguasju, hoiab ta neid veidi aega käes ja viskab siis tavaliselt üle õla enda selja taha.

Mohammed on viieaastane ja tal on Downi sündroom. Talle meeldib mängida nukkude ja seiklusfilmide tegelaste kujukestega. Ühes mängus kukub beebinukk alati peaga vastu maad. Mohammed ütleb siis: „Beebi on otsas“. Mohammed tõukab teisi lapsi ja on oma nooremat venda mitu korda hammustanud. Poiss suudab kõnes kasutada lühikesi fraase ja üritab kõigest väest mängida jalgpalli, kuigi tema koordineerimine on vilets. Vanemate sõnul on pojal söömisega päris palju probleeme ja talle ei meeldi söögi ajal laua taga istuda.

Kõigi nende laste puhul saame rääkida arenguhäiretest, kuigi need häired pole sarnased; need erinevad üksteisest, sõltudes laste individuaalsetest omadustest ja võimetest.

Mis on psühholoogilise arengu häire?

Psühholoogilise arengu häire terminit kasutatakse, kirjeldamaks lapsi, kelle oskused ja võimed pole mitmesugustel põhjustel arenenud oodatud määral. Oskuste ja võimete alla kuuluvad siin näiteks:

- peen- ja üldmootorika;
- mälu, mõtlemis- ja arutlemisoskus;
- kõne ehk keeleline areng ja suhtlemisoskus;
- sotsiaalsed oskused;
- tunnetuslikud protsessid ehk taju;
- kuulmine ja nägemine.

Lapsel, kelle kohta öeldakse, et tema areng „on hilistunud”, võib esineda raskusi mõnes eespool loetletud vallas ja need probleemid võivad olla erineva raskusastmega. Termin „globaalne arenguhäire” viitab häiretele nii füüsilises kui ka vaimses arengus, samas kui „spetsiifiline arenguhäire” tähendab, et häireid esineb vaid ühes vallas.

Lastearst määrab lapsele arenguhäire diagnoosi tavaliselt vanusevahemikus imikueast kuni koolieani. Diagnoosi aluseks on arengukõver, mis määrab, millisesse arenguetappi laps normaalse arengu korral mingis vanuses jõudma peaks. Näiteks peaks tavapäraselt arenev beebi hakkama ilma toeta istuma kuuenda ja üheksanda elukuu vahel; esimesed sõnad peaksid kuuldavale tulema 14.–18. elukuul ja lapse kõnnak peaks stabiilseks muutuma 15.–18. elukuul. Arenguhäirega laps võib selliste versta-postideni jõuda oma eakaaslastega võrreldes kas hiljem või mõnel juhul üldsegi mitte.

Osa arstidest rõhutavad seda, kui tähtis on iga lapse puhul võtta arvesse n-ö perekondlikku normi, enne kui hinnata lapse väljakujunemine hilinenuks või häirunuks, ehk teisisõnu – arenguliste versta-postide läbimise aeg sõltub üpris

palju geneetilisest eripärast. Spetsialistid toovad esile ka määramatuse perioodi, millal pole veel kindel, kas vanemad peaksid lapse arengu pärast muretsema või mitte (McInley ja Holland, 1986:29). Kahtluse korral tuleb lapse arengut teatud aja vältel tähelepanelikult jälgida.

Siiski on osal juhtudest päris selge, et arengus esineb häireid ning see võib viidata mõnele kindlale ja identifitseeritavale seisundile.

JAMESI LUGU

Jamesil on diagnoositud Noonani sündroom ja hüpertroofiline kardiomüopaatia. Noonani sündroom on geneetiline kaasasündinud haigus, kääbuskasvu üks vormidest, mis avaldab muuhulgas mõju ka õpivõimele. Noonani sündroomi üks iseloomulikest tunnustest on hüpertroofiline kardiomüopaatia. See südamelihase haigus põhjustab õhupuudust, valusid rindkeres ja teadvuskaotust. Kaheaastase Jamesi kuulmine on tugevalt kahjustunud ning oma eakaaslastega võrreldes on tema areng suhtlemis- ja mõistmistasandil tugevalt hilistunud. Teda kirjeldatakse kui väga keerulist last, kes ei vaja eriti und. James sööb ainult magusat ja näputoitu; ta on väga aktiivne ja probleemse käitumise tõttu peab tal pidevalt silma peal hoidma. Jamesi emal on poja käitumisega väga raske hakkama saada. Ehkki ema seab piire oma teistele lastele, ei saa ta kehtestada samasuguseid piire Jamesile.

Selliste laste jõudes kooliikka hakatakse nende arengu kirjeldamiseks mõistet „hilistunud areng” kasutama üha harvemini, kuna selleks ajaks on saanud lõplikult selgeks, et oma arengus nad eakaaslastele järele ilmselt ei jõuagi. Neil esineb mitmesuguseid häireid, mis tulevikus tänu tõhusale abile loodetavasti küll mõnevõrra leevenevad, ent päriselt siiski ei kao. Seega ei saa nende laste puhul rääkida enam hilisest arengust, vaid juba erivajadusest – kas siis õpivõimehäiretest, füüsilisest häirest või suhtlemisprobleemidest. Kui selgub, et lapse areng ei olegi lihtsalt „pisut” hiline, vaid tegemist on juba puudega, kujutab see endast vanematele või hooldajatele valusat teadmist ja joonistab välja endisest fataalsema mõistmise diagnoosi lõplikkusest.